

Workshop: **De kracht van verbinding**

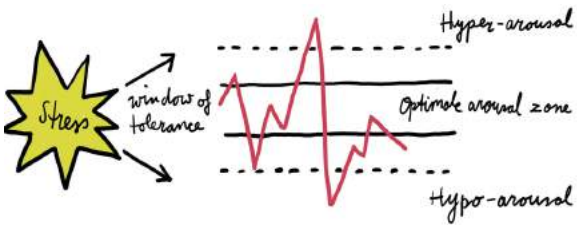
SWPBS en Traumasensitief onderwijs (TSO)
- hand in hand -

Inhoud

- Korte uitleg TSO
- Handout 'woorden doen ertoe'
- Voorbeeld - menu consequenties
- Voorbeeld - menu stress bestrijders
- Checklist groene niveau PBS & TSO
- Kijkwijzer PBS & TSO

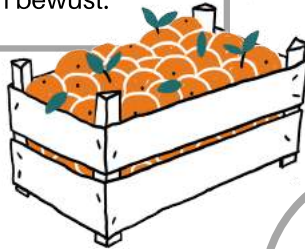
Handout traumasensitief onderwijs

Raampje (*window of tolerance*): Als een kind in zijn raampje zit, kan het goed mee doen in de klas en heeft het grip op zijn gedrag. Hoe breder het raampje is, des te meer het spanningsniveau kan variëren terwijl het kind goed blijft functioneren.

Bij te hoge stress, kan een kind buiten zijn raampje gaan. De hersenen richten zich dan op overleven. Opletten in de klas en grip hebben op eigen gedrag lukt dan niet. Kinderen die chronische stress ervaren hebben een heel smal raampje, waar ze snel uit schieten.

Triggers: tijdens een traumatische gebeurtenis geeft het brein alles wat dan wordt waargenomen het etiket 'gevaarlijk'. Een geur, geluid of plek kan zo een trigger worden: wanneer het waargenomen wordt in een andere situatie, roept het opnieuw een stressreactie op. Een kind is zich hier vaak niet van bewust.

Stressreacties houden langer aan omdat getraumatiseerde kinderen moeite hebben met het **reguleren van emoties**.

Wat gebeurt er als getraumatiseerde kinderen uit hun **raampje** gaan?

Controle over het eigen gedrag **verliezen**.

Hyper- en hypoarousal: verdedigingsmechanismen van de hersenen in een stressvolle situatie.

Hyperarousal: vechten of vluchten.

Onrustig, alert, gespannen spieren, hoge hartslag, vaak luidruchtig, agressief

Hypoarousal: bevroren, het lichaam bereidt zich voor op gevaar.

Slappe spieren, lage hartslag en lichaamstemperatuur

Kinderen die reageren met **hyper-** of **hypoarousal** zijn beiden buiten hun raampje. Kinderen die reageren met bevroren of vluchten vallen vaak minder op maar hebben jou ook nodig om weer in hun raampje te komen zodat ze weer tot leren kunnen komen.

TRAUMASENSITIEF ONDERWIJS

Wat kun je doen als een kind buiten zijn raampje gaat?

Blijf zelf kalm, haal rustig adem en praat ook rustig.

Vraag het kind niet of het je aankijkt, dat verhoogt de stress juist vaak.

Het kind heeft jou nodig om zijn stress te reguleren en weer in zijn raampje te komen. Ook als het kind reageert met hypoarousal en daardoor juist niet opvalt.

Wees een co-regulator en gebruik het steunplan.

Kies voor een time-in in plaats van een time-out.

Vergeet niet voor jezelf te zorgen!

Elke nieuwe positieve ervaring en elk goed voorbeeld helpt het kind bij het aanmaken en versterken van nieuwe paden.

Probeer het kind te begrijpen door onder het topje van de ijsberg te kijken. Realiseer je dat het gedrag van het kind een stressreactie kan zijn waar hij geen grip op heeft.

Het topje van de **ijsberg** is wat je ziet: het gedrag van een kind (bijvoorbeeld schreeuwen, slaan of terugtrekken). Wat daar onder ligt zie je niet meteen: de gevoelens, gedachten, verwachtingen en overtuigingen van een kind (bijvoorbeeld 'ik kan niks', 'anderen zijn niet te vertrouwen'). Denk aan de onzichtbare koffer!

Alle kinderen hebben een **onzichtbare koffer** met opvattingen en verwachtingen over zichzelf, anderen en de wereld in het algemeen. De inhoud wordt gevormd door ervaringen die kinderen opdoen. Getraumatiseerde kinderen hebben vooral negatieve opvattingen en verwachtingen in hun koffer. Realiseer je dat die koffer al is ingepakt voordat een kind bij jou in de klas kwam. Jij kunt wel helpen de koffer opnieuw in te pakken.

Heb geduld. Denk er aan hoeveel druppels rode verf je nodig hebt om een pot witte verf roze te kleuren. Ook als je nog geen verandering ziet kan er al wel verandering plaatsvinden.

Woorden
doen er toe

Traumasensitieve
taal voor
kinderen

Gedrag dat we zien bij kinderen hangt vaak samen met eerdere ervaringen. Een kind dat in de relatie met belangrijke anderen vooral veilige en positieve ervaringen heeft opgedaan gedraagt zich anders dan een kind dat vooral negatieve ervaringen heeft opgedaan. Het gedrag dat een kind laat zien hangt samen met hun onzichtbare koffer en de triggers die zijn ontstaan door eerdere ervaringen. De manier waarop we over het gedrag spreken kan ervoor zorgen dat de negatieve overtuigingen en verwachtingen in de koffer worden versterkt óf het kan juist helpen de koffer opnieuw in te pakken en het gevoel van veiligheid bij een kind vergroten.

Traumasensitief taalgebruik helpt ons om de behoeftes van het kind beter te begrijpen en er adequaat op te reageren. Kinderen krijgen hierdoor meer grip op hun gedrag zodat ze hun gedrag (met onze hulp) beter kunnen bijsturen.

Negatief Taalgebruik

Is respectloos
en onbeleefd

Is vergeetachtig/
ongeorganiseerd

Wat gebeurt er mogelijk op dat moment?

- Voelt zich onveilig
- Voelt zich niet gezien/ gehoord
- Probeert negatieve gevoelens weg te drukken
- Test de relatie
- Probeert aansluiting te zoeken bij leeftijdsgenoten
- Schaamt zich

- Wordt overvraagd/ getriggerd
- Ervaart hoge stress/ onveiligheid
- Heeft problemen met geheugen en planning door chronische stress

Traumasensitief Taalgebruik

- Voelt zich onveilig/ bedreigd; heeft behoefte aan veiligheid
- Is van streek
- Is bang
- Is onzeker
- Heeft behoefte aan veiligheid en steun
- Heeft behoefte aan co-regulatie

- Voelt zich overweldigd/ bang/ gespannen
- Heeft behoefte aan steun/ co-regulatie/ meer structuur/ voorspelbaarheid/ hulp bij plannen

Woorden
doen er toe

Traumasesensitieve
taal voor
kinderen

Negatief taalgebruik

Is
manipulatief

Is storend

Is agressief en
opstandig

Gedraagt zich
risicovol

Negeert
routines

Wat gebeurt er mogelijk op dat moment?

- Gebruikt vroeg aangeleerde technieken die hem eerder veilig hielden
- Imiteert wat hij belangrijke anderen heeft zien doen
- Heeft moeite met uiten van gevoelens
- Probeert volwassenen op (veilige) afstand te houden
- Voelt zich bedreigd

- Heeft het gevoel het niet waard te zijn relaties aan te gaan
- Verwacht afgewezen te worden
- Vermijdt schaamtegevoelens
- Probeert zichzelf te reguleren/ controle over een situatie terug te winnen/ te compenseren voor slechte sociale of cognitieve vaardigheden

- Ervaart hoge stress (vechtreactie)
- Voelt zich waardeloos
- Zit klem in rigiditeit of chaos
- Ervaart loyaliteitsconflict
- Is bang verraden of afgewezen te worden
- Probeert zichzelf te beschermen/ anderen op afstand te houden vanuit gevoel van onveiligheid

- Voelt zich waardeloos en ongezien
- Ervaart hoge stress en is uit zijn raampje
- Probeert angst te verminderen
- Probeert zichzelf te reguleren door zelfbeschadiging of door gedrag dat een risico vormt voor anderen
- Zoekt naar gevoel van controle, bevestiging of kracht

- Voelt zich onveilig
- Heeft een gebrekkig lichamelijk bewustzijn/ moeite met reguleren van basale systemen (vermoeidheid/ honger)
- Naar bed gaan is een traumatrigger
- Is angstig voor verlaten/ verwaarlozing
- Heeft problemen met geheugen en planning door chronische stress

Traumasesensitief taalgebruik

- Heeft behoefte aan veiligheid
- Is vindingrijk
- Heeft nog geen andere manier om met de situatie om te gaan
- Probeert mee te doen
- Uit onzekerheid
- Voelt zich overweldigd

- Is van streek/ gespannen
- Schaamt zich
- Ervaart gebrek aan vertrouwen
- Heeft behoefte aan co-regulatie
- Voelt zich ongelukkig/ onveilig/ heeft behoefte aan veiligheid
- Is bezorgd

- Heeft behoefte aan co-regulatie
- Is van streek/ uit zijn raampje/ gespannen/ overprikkeld
- Voelt zich bedreigd/ overweldigd
- Heeft moeite met een (plotselinge) verandering
- Voelt zich alleen/ afgewezen; heeft behoefte aan verbinding

- Ervaart hoge stress/onveiligheid
- Is uit zijn raampje
- Voelt zich wanhopig/ eenzaam
- Reageert vanuit zelfbescherming
- Test grenzen
- Heeft verbinding/ liefde/ veiligheid nodig
- Heeft behoefte aan co-regulatie

- Voelt zich onveilig/ overweldigd/ zintuiglijk overprikkeld
- Heeft een hongergevoel/ behoefte aan controle/ structuur/ voorspelbaarheid

Woorden
doen ertoe

Traumatasensitieve
taal voor
kinderen

Negatief taalgebruik

Duikt weg

Steelt

Saboteert

Is stiekem/
geniepig

Is
controlerend

Wat gebeurt er mogelijk op dat moment?

- Ervaart hoge stress (vluchtreactie)
- Is bang voor zichzelf of voor een geliefd persoon
- Heeft behoefte aan beweging om zichzelf te reguleren bij overprikkeling
- Schaamt zich
- Vermijdt triggers

- Heeft geleerd op zichzelf aangewezen te zijn
- Verzamelt spullen uit zelfbehoud
- Probeert indruk te maken op leeftijdgenoten/ negatieve gevoelens weg te drukken
- Heeft behoefte aan gevoel van controle

- Is bang een relatie aan te gaan of te verliezen
- Kan niet op anderen vertrouwen, duwt daarom anderen weg
- Heeft behoefte aan gevoel van macht/ controle
- Verbloemt gebrek aan vaardigheden

- Houdt zich klein of ongezien om gevaar te ontlopen
- Heeft behoefte aan controle/ aan verzamelen van spullen
- Is bang pijn gedaan, bedreigd of niet begrepen te worden
- Durft zich niet kwetsbaar te laten zien

- Heeft vroeger de rol van verzorger op zich moeten nemen
- Heeft angst voor volwassenen/ verbinding
- Voelt zich onveilig
- Creëert voorspelbaarheid/ probeert grip te krijgen
- Heeft moeite met nieuwe situaties

Traumatasensitief taalgebruik

- Is ontregeld/ van streek/ uit zijn raampje
- Voelt zich overweldigd
- Heeft behoefte aan veiligheid/ steun/ co-regulatie
- Hoopt dat de situatie verandert
- Trekt zich terug

- Heeft behoefte aan gevoel van erbij horen en ertoe doen
- Heeft nog te weinig controle op eigen gedrag
- Heeft honger
- Is wanhopig/ gefocust op overleving

- Vermijdt relaties om zichzelf te beschermen
- Ervaart (emotionele) pijn
- Voelt zich overweldigd/ onveilig
- Is teleurgesteld/ onzeker
- Heeft nog niet geleerd op anderen te vertrouwen
- Probeert grip te krijgen

- Is hyper-alert/ waakzaam/ uit zijn raampje
- Is bang/ gespannen
- Kan nog niet op anderen vertrouwen
- Probeert zichzelf te beschermen
- Heeft behoefte aan gevoel van controle

- Is georganiseerd
- Heeft behoefte aan het vertrouwde
- Heeft behoefte aan grenzen/ voorspelbaarheid
- Probeert grip te houden

Woorden
doen er toe

Traumaserisitiere
taal voor
kinderen

Negatief taalgebruik

Is
afgezonderd/
afgesloten

Is een
leugenaar en
oneerlijk

Zoekt
aandacht

Reageert
te heftig of
overdrijft

Is
aanhankelijk,
plakkerig

Wat gebeurt er mogelijk op dat moment?

- Voelt zich waardeloos/ ongeliefd
- Vermijdt moeilijk te verdragen realiteit
- Is bang voor afwijzing/ fikse straf
- Stelt zich de situatie anders voor om schaamte te verminderen
- Voorkomt in de problemen te komen
- Ervaart hoge stress

- Maakt zich onzichtbaar bij dreiging
- Ervaart hoge stress (hypoarousal)
- Voelt zich buitengesloten/ waardeloos
- Sluit zich af voor traumatische herinneringen
- Heeft moeite het vol te houden
- Is bang om emoties te uiten

- Heeft behoefte aan verbinding/ veiligheid/ zich geliefd en gekoesterd voelen/ zich gezien, gehoord en gewaardeerd te voelen
- Heeft angst niet bij de groep te horen
- Voelt zich onveilig/ zoekt veiligheid
- Probeert gevoel van controle te vergroten

- Zintuigelijke overprikkeling belemmert de informatieverwerking
- Wordt getriggerd; ervaart hoge stress/ onveiligheid (vecht- of vluchtreactie)
- Schaamt zich

- Voelt zich onveilig in de afwezigheid van vertrouwde volwassene
- Is bang om verlaten/ vergeten te worden
- Voelt zich waardeloos/ minderwaardig
- Probeert relatie te behouden met belangrijke volwassene

Traumaserisitiere taalgebruik

- Voelt zich in gevaar/ overweldigd/ verdrietig/ niet verbonden
- Is uit zijn raampje/ gespannen
- Verstopt zich
- Heeft behoefte aan co-regulatie
- Zoekt troost

- Is bang/ verward
- Wil geloven dat dingen anders zijn
- Heeft behoefte aan zorg/ koestering/ co-regulatie
- Hoopt op andere uitkomst
- Is uit zijn raampje

- Heeft behoefte aan nabijheid/ bevestiging/ verbinding/ steun
- Voelt zich bedreigd/ onveilig/ onzeker

- Is van streek/ uit zijn raampje/ overweldigd
- Heeft behoefte aan co-regulatie/ zorg/ koestering/ verbinding/ bevestiging/ gehoord te worden
- Probeert grip te krijgen

- Is angstig
- Heeft behoefte aan koestering/ geruststelling/ troost/ bevestiging/ verbinding/ nabijheid

Woorden
doen er toe

Traumatasensitieve
taal voor
kinderen

Negatief taalgebruik

Is ondankbaar

Is narcistisch

Heeft
ongepast
humor

Is
intimiderend

Is uitdagend

Wat gebeurt er mogelijk op dat moment?

- Kan anderen niet vertrouwen
- Is bang dat volwassenen niet goed voor hem zorgen
- Vermijdt niet loyaal naar ouders over te komen
- Is bang zich aan een volwassene te hechten/ dat dankbaarheid als zwakte wordt gezien

- Is bang om alleen te zijn/ te worden afgekeurd/ dat behoeften niet worden vervuld
- Heeft behoefte aan erkenning/ aandacht/ geruststelling
- Geloofd dat hij alleen geliefd is als hij de beste is
- Heeft zelf te weinig zorg en empathie ervaren

- Wordt getriggert; ervaart hoge stress (vecht- of vluchtreactie)
- Heeft geleerd voor je veiligheid alleen op jezelf te vertrouwen
- Imitiert wat hij belangrijke anderen heeft zien doen
- Mist bepaalde sociale vaardigheden
- Test relatie

- Maakt zich onzichtbaar om gevaar te voorkomen
- Ervaart hoge stress (bevries- of vluchtreactie)
- Voelt zich buitengesloten/ waardeloos/ ongeliefd
- Sluit zich af voor traumatische herinneringen en emoties
- Heeft moeite het vol te houden

- Is bang voor verandering/ gescheiden te worden van ouder
- Ervaart hoge stress (vecht-/ vluchtreactie)
- Probeert controle te houden/ voorspelbaarheid te vergroten/ in te schatten hoe veilig de volwassenen zijn

Traumatasensitief taalgebruik

- Is bang voor verandering
- Is angstig/ overweldigd/ van streek/ gespannen
- Heeft behoefte aan bevestiging
- Voelt zich onveilig/ waardeloos
- Durft zich niet te uiten
- Moet nog leren hoe de ander te bedanken

- Is competitief/ angstig
- Heeft behoefte aan verbinding/ zorg/ koestering/ zich geliefd te voelen
- Kan anderen niet vertrouwen
- Voelt zich eenzaam/ niet de moeite waard
- Zorgt voor zichzelf

- Overcompenseert
- Kan niet zichzelf zijn
- Heeft behoefte erbij te horen/ probeert mee te doen
- Ontlaadt spanning
- Mist vaardigheden om de situatie in te schatten of zichzelf bij te sturen

- Voelt zich bedreigd/ beschermt zichzelf
- Is van streek/ uit zijn raampje en daardoor geen grip op zichzelf
- Probeert voorspelbaarheid te vergroten
- Test de relatie
- Is eenzaam
- Mist sociale vaardigheden

- Voelt zich onveilig
- Voelt zich niet gezien/ gehoord
- Probeert negatieve gevoelens weg te drukken
- Test de relatie
- Probeert aansluiting te zoeken bij leeftijdsgenoten
- Schaamt zich

Woorden
doen er toe

Traumasensitieve
taal voor
kinderen

Negatief taalgebruik

Friemelt, is
onrustig

Brabbelt als
een baby

Wat gebeurt er mogelijk op dat moment?

- Voelt zich onveilig
- Probeert zichzelf te reguleren/
nare gedachten en herinneringen
te vermijden

- Heeft als baby te weinig zorg en
verbinding ervaren
- Geloofd schattig of klein te
moeten zijn om geliefd te zijn
- Heeft een terugval in gedrag
- Heeft onvoldoende geleerd
om op gepaste manier contact te
maken/ aandacht te vragen

Traumasensitief taalgebruik

- Voelt zich overweldigd/ onveilig
- Is gespannen/ van streek
- Probeert grip op zichzelf te
houden/ aandacht erbij te houden
- Heeft behoefte aan steun/co-
regulatie

- Heeft behoefte aan zorg/
koestering/ verbinding/ nabijheid
- Heeft verlatingsangst
- Voelt zich overweldigd
- Heeft behoefte aan troost/
steun/ bevestiging

Traumabril

Een schoolbreed menu van consequenties

We zetten de hele dag door technieken in om te bevorderen dat leerlingen zich de waarden en gedragsverwachtingen van onze school eigen maken. Denk aan het uitspreken van gedragsverwachtingen en het oefenen en bekrachtigen van gedrag. Daarnaast zetten we veel in om ongewenst gedrag in een zo vroeg mogelijk stadium om te buigen. Denk aan:

- afleiden/ nabijheid bieden
- keuzes geven
- herinneren aan een gedragsverwachting (met taal en evt. gebaar)
- wijzen naar een visualisatie van een gedragsverwachting (picto)
- klein ongewenst gedrag negeren
- een ander, die het gewenste gedrag wel laat zien, een complimentje geven, met als doel de leerling met het ongewenste gedrag te stimuleren dit ook te doen
- een aandacht-sigitaal inzetten en als het stil is de hele groep herinneren aan de gedragsverwachting.

Vaak is dit voldoende om gedrag bij te sturen. Soms lukt het daarmee echter niet om het gedrag om te buigen en zet je de reactieprocedure in. [Reactieprocedure](#)

1. vraag naar de verwachting/ benoem die
2. geef een keuze (consequentie of gewenst gedrag)
3. geef een consequentie
4. Over = over

Indien de leerling het laat oplopen tot en met stap 3 van de Reactieprocedure, kies dan uit onderstaand eenduidig menu van consequenties, een consequentie die passend is voor de leerling.

Effectieve consequentie	Ongewenst gedrag
Uit de situatie halen - 5 minuten, maak dit zichtbaar • Time-in • Andere werkplek • Time out (op de gang / buurklas) • Extra ondersteuning (laatste stap) Taak - 5 minuten, maak dit zichtbaar • Werkje maken • Opruimen Iets "wegnemen" - maximaal 5 minuten (!), maak dit zichtbaar • Als laatste kiezen • Niet de beurt krijgen • Leuke activiteiten wegnemen • Niet laten kiezen	• Gillen • Gooien met spullen • Fysieke agressie • Weglopen • Niet aan regels houden • Niet willen werken • Aan elkaar zitten • Heel brutaal zijn • Fysiek worden • Niet op tijd verzamelen • Voor de beurt praten • Kleptomanie

Belangrijk: Als een kind groot ongewenst gedrag laat zien (schoppen, slaan, spugen, schelden), dan geef je direct een passende consequentie uit bovenstaand menu.

Een schoolbreed menu van stressbestrijders

Soms is een kind bij ongewenst gedrag buiten zijn raampje. Hieronder staan signalen die hierop duiden. Ook staat hier een menu van stress-bestrijders, dat je kunt benutten om een kind te helpen weer binnen zijn raampje te komen.

Stressbestrijder	Signaal/gedrag dat je ziet
Rustige plek Rustig plekje bieden (relax-plek in elke klas) Bij/met de groepsleiding zitten Taakje laten doen Teacchkast/ schermen Materiaal Frummeldingen (tactiel) • Uit stressbestrijdersbak v/d klas • Stressbal/ Fidget cube • Klei / Touwtje Zitzak Verzwaringsvestje/ zwaarte deken Geluiddemper Nat washandje Ander sensorisch materiaal Rustgevende activiteit Liedje zingen Even koffie halen Muziekje luisteren Lezen Taakje laten doen wat rust geeft Even wandelen Binnen school, boodschapje halen Even naar de wc Kleien Met zand spelen Ontspannende activiteit Trampoline Schommel Fysiek bewegen / rennen Boksbal Nabijheid Diepe druk bv op schouders Knuffel Andere ergotherapeutische adviezen	Bijvoorbeeld • Boos • Slaan • Overprikkeld • Huilen • Zelfbeschadiging • Bijten • Gillen • Gooien met spullen • Fysiek agressie • Weglopen • Niet aan regels houden • Niet willen werken • Aan elkaar zitten • Heel brutaal zijn • Fysiek worden • Niet op tijd verzamelen • Voor de beurt praten • Veel naar de wc willen (vluchten) • Stil(ler) • Verstoppen • Repeterende bewegingen/geluiden • Handen over de oren • Bevroren (afwezig, niet thuis geven) • Heftig reageren op aangeraakt worden

Checklist groene niveau (PBS en TSO)

Naam invuller:

Datum:

Groene niveau				
	--	+ -	+	++
 Waarden				
Ik ken de basiswaarden van de school en benoem dit in contact met leerlingen.				
Ik ken de gouden regels van de school en kan dit koppelen aan de basiswaarden van de school.				
Ik ben me er in mijn werk (dagelijks) van bewust dat ik positief model sta naar leerlingen, ouders en collega's in het uitdragen van de schoolwaarden en gedragsverwachtingen.				
 Heldere gedragsverwachtingen				
Ik ben bekend met de 'matrix gedragsverwachtingen' die gelden in de algemene ruimtes en onderwijsituaties. Ik benut deze dagelijks.				
Ik weet de gouden regels en benut deze dagelijks.				
Ik ben helder in wat ik wil zien en horen; ik benoem voorafgaand aan het lesonderdeel de gedragsverwachtingen.				
Ik ben helder in wat ik wil zien en horen; ik benoem in de openbare ruimtes wat de gedragsverwachtingen zijn en refereer aan de visualisaties.				
Ik koppel de gedragsverwachtingen aan de waarden van de school.				
 Gedragsverwachtingen zichtbaar				
In mijn klaslokaal hangen de visualisaties van de gedragsverwachtingen en gouden regels zichtbaar voor alle leerlingen.				
 Gedrag door een traumabril				
Ik kijk met een traumabril naar het gedrag of eigenlijk achter het gedrag van een leerling.				
Ik weet dat het gedrag wat ik zie het topje van de ijsberg is. Ik weet dat de gevoelens, gedachten, verwachtingen en overtuigingen daaronder liggen.				
Ik weet dat de gevoelens, gedachten, verwachtingen en overtuigingen in de onzichtbare koffer van de leerlingen zitten en ik kan dit koppelen aan zichtbaar gedrag.				
Ik ben de co-regulator van de leerlingen en help hen bij het verwoorden van hun gevoelens en gedachten om zo te helpen bij het reguleren van hun emoties en gedrag.				
Groene niveau	--	+ -	+	++
 Aanleren van gewenst gedrag				

Ik geef lessen in goed gedrag volgens de jaarkalender (proactief).				
Ik geef lessen in goed gedrag als blijkt uit de data dat dit nodig is (proactief).				
Ik herhaal lessen goed gedrag wanneer ik dat zelf nodig acht (reactief).				
Ik doe de sociale veiligheidslessen (stop-loop-praat) volgens de jaarkalender of als dit nodig is.				
Ik sta bij het uitvoeren van de lessenmodel.				
Ik laat de leerlingen actief oefenen met gewenst gedrag.				
Ik weet dat veel oefenen van goed gedrag helpt bij het maken van nieuwe, sterke paden en de onzichtbare koffer vult met positieve gevoelens, gedachten, verwachtingen en overtuigingen.				
 Bekrachtigen van gewenst gedrag				
Ik deel duimen uit in mijn eigen lessen.				
Ik bekrachtig/complimenteer leerlingen ook op andere manieren (verbaal, non-verbaal) en ben daar royaal in (7:1).				
Ik weet dat er veel druppels (bekrachtigen, zoals duimen/complimenten) nodig zijn om de witte pot verf rood te laten kleuren.				
Ouders/verzorgers krijgen regelmatig een positief bericht over hun zoon/dochter.				
 Minimale aandacht ongewenst gedrag				
Ik schenk zo min mogelijk aandacht aan (klein) ongewenst gedrag.				
Voor de leerlingen is in de klas bekend waar de time-in en de relaxplek is.				
Ik zet stressbestrijders of de relaxplek preventief in.				
De reactieprocedure hangt zichtbaar in mijn klaslokaal.				
Ik beheers de stappen van de reactieprocedure bij ongewenst gedrag. Ik maak hierbij gebruik van de time-in en van stressbestrijders.				
Ik pas de reactieprocedure consequent en systematisch toe.				
 Consequenties ongewenst gedrag				
Ik weet bij een leerling het verschil tussen (klein of groot) ongewenst gedrag 'binnen het raampje' en ongewenst gedrag 'buiten het raampje' en ik pas mijn handelen daarop aan.				
Ik weet wat we onder klein en groot probleemgedrag verstaan.				
Ik zet de consequenties in die we met het team hebben afgesproken.				
Ik registreer incidenten die ik in de klas waarneem.				
Ik registreer incidenten die ik buiten de klas waarneem.				
Actief Toezichthouden (schoolplein)				
Ik ken en handel naar de inhoud van het plan voor actief toezicht houden.				
Ik houd actief toezicht voor alle leerlingen (rondlopen, positief contact maken, etc.).				
Ik bied spel aan (om ongewenst gedrag te voorkomen).				

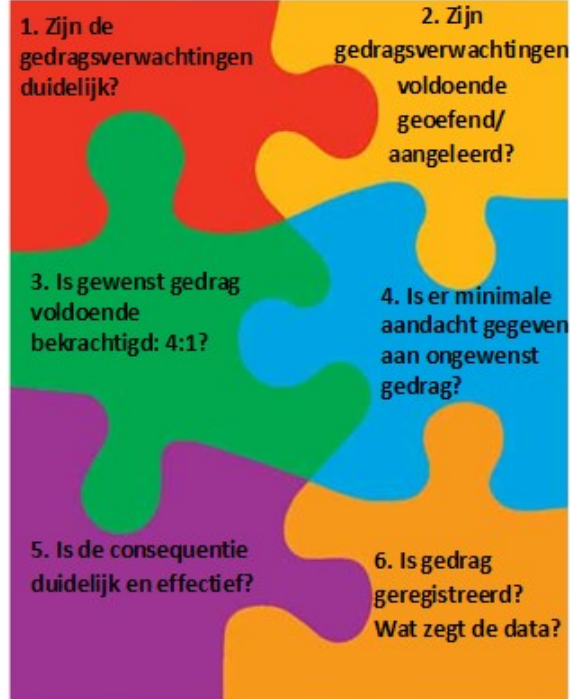
**De verhouding tussen complimenten
versus correctie is bij mij:**

... : ...

**Onderdelen die voor mij nog meer de
aandacht mogen krijgen:**

(in de klas, binnen het team, of op school)

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Versteviging van het groene niveau

Wanneer een leerling opvalt in gedrag dan zijn er veel voorbeelden van kleine preventieve acties te bedenken om een leerling te ondersteunen. Soms kunnen kleine, enkelvoudige acties het verschil maken voor een leerling en is het (nog) niet nodig om een gele interventie in te zetten voor deze leerling.

Ondersteunende acties op groen	
Ik sta model; ik sta daarom iedere ochtend bij de deur als de leerlingen binnenkomen om hen welkom te heten. Ik weet dat het belangrijk is om de leerlingen 'te zien'.	
De extra ondersteuning weet wat de afspraken zijn om de leerling te helpen bij het terugkeren in zijn/haar raampje.	
Gebruikmaken van verwijzers (picto's) zoals gouden regels of het stopteken	
Leerlingen nabijheid bieden door in contact te blijven, zowel binnen als buiten de groep.	
Leerlingen wijzen op de stressbestrijders, relaxplek / time-in plek	
Leerlingen regelmatig positiever bekrachtigen.....	
Leerling mag in overleg met de groepsleiding een loopje maken	
Leerling stressbestrijder geven of ruimte geven dit zelfstandig te pakken	
Dagprogramma hangt zichtbaar op het bord voor alle leerlingen	
Een leerling maakt gebruik van een individueel dagprogramma	
Gesproken taal wordt ondersteund door gebaren.	
Leerling mag staand werken	
Bij de achterwacht wordt een leerling ook geholpen om terug in zijn/haar raampje te komen.	
Leerling plekje nabij leerkracht geven	

Kijkwijzer klassenobservatie **Traumasensitief Onderwijs (TSO en PBS)**

Op de Van Koetsveldschool zijn alle medewerkers geschoold in traumasensitief onderwijs (TSO) en in Positive Behavior Support (PBS) om een veilig en positief pedagogisch (leer)klimaat te creëren. In de praktijk betekent dit o.a. dat alle leerlingen positief worden aangesproken in de verhouding 7:1 (7 positieve contactmomenten ten opzichte van 1 correctie), verwachtingen helder worden geformuleerd, gedragsverwachtingen worden aangeleerd, er wordt gebruik gemaakt van een relax-plek, een time-in/time-out procedure en leerlingen worden geholpen bij het reguleren van emoties door gebruik te maken van stressbestrijders, energizers en het ondertitelen van emoties. De kijkwijzer is tot stand gekomen door feedback vanuit het team en een hulpmiddel om met elkaar het gesprek aan te gaan over de werkzame componenten van beide theorieën in de klassen. De kijkwijzer wordt ingevuld vanuit een lid van het ontwikkelteam Positief Schoonklimaat door middel van een klassenobservatie. De kijkwijzer is niet bedoeld om te oordelen of veroordelen, maar een middel om met elkaar het gesprek aan te gaan. De observant geeft in dit formulier aan in hoeverre het de groepsleiding lukt om de observatiepunten zichtbaar terug te laten komen in de klas of bij een individuele leerling. Het formulier maakt dit duidelijk door de volgende notatie:

Duidelijk zichtbaar: xxx

Deels zichtbaar: xx

In ontwikkeling: x

Algemene gegevens

Datum	
Groep	
Leerkracht / ondersteuner	
Les / Activiteit	
Lesduur	
Observator	

1. Veiligheid en Voorspelbaarheid

In hoeverre is er sprake van een door de groepsleiding gecreëerde **veilige en voorspelbare leeromgeving**?

Duidelijk zichtbaar: xxx

Deels zichtbaar: xx

In ontwikkeling: x

Observatiepunt	xxx	xx	x	Voorbeeld uit de les
De groepsleiding zorgt voor een rustige en veilige sfeer				
De visualisaties van de gouden regels hangen zichtbaar in de klas				
De visualisaties van de klassensituatie zijn zichtbaar en worden besproken (indien nodig)				
Gedragsverwachtingen worden (consequent) gehanteerd				
Gedragsverwachtingen worden aangeleerd door deze te oefenen (gedragsles)				
Groepsleiding zet (bij grensoverschrijdend gedrag) een duidelijke en effectieve consequentie of stressbestrijder in (bv. time-in)				
De dag/les heeft een herkenbare structuur (planbord, gedragsles)				
De groepsleiding reageert rustig op gedrag van leerlingen				
De groepsleiding voorkomt onnodige stress of druk				

Reflectie van de groepsleiding	
Hoe heb ik vandaag bijgedragen aan een gevoel van veiligheid?	
Wat kan ik doen om meer voorspelbaarheid te creëren?	

2. Relatie en verbinding

In hoeverre is er sprake van een **positieve relatie** van de groepsleiding **met de leerlingen**?

Duidelijk zichtbaar: xxx

Deels zichtbaar: xx

In ontwikkeling: x

Observatiepunt	xxx	xx	x	Voorbeeld uit de les
De groepsleiding toont interesse in leerlingen (ontvangt een leerling bij binnenkomst)				
De groepsleiding spreekt leerlingen respectvol aan (reactieprocedure)				
De groepsleiding gebruikt een vriendelijke en ondersteunende toon				
De groepsleiding bekrachtigt positief gedrag van de leerlingen in de verhouding 7:1 (duimen, complimenten, etc.)				
De groepsleiding probeert gedrag van leerlingen te begrijpen				
De groepsleiding geeft minimale aandacht aan negatief gedrag.				

Reflectie van de groepsleiding	
Op welke manier heb ik de relatie met leerlingen versterkt?	
Hoe reageer ik wanneer een leerling moeilijk gedrag laat zien?	

3. Emotieregulatie

In hoeverre is er sprake van ondersteuning door de groepsleiding bij het **ondertitelen van emoties en het reguleren** daarvan?

Duidelijk zichtbaar: xxx

Deels zichtbaar: xx

In ontwikkeling: x

Observatiepunt	xxx	xx	x	Voorbeeld uit de les
De groepsleiding blijft zelf rustig in lastige situaties				
De groepsleiding benoemt emoties of gedrag van leerlingen (ondertitelen van emoties, gekoppeld aan gedrag)				
Leerlingen krijgen ruimte om gebruik te maken van de time-in / stressbestrijders				
De groepsleiding helpt leerlingen om weer tot rust te komen (binnen raampje te komen)				
De groepsleiding gebruikt ondersteunende strategieën (emotiemeter, picto's, stressbestrijders, relaxplek, time-in)				
De groepsleiding zorgt voor afwisseling tussen ontspanning en inspanning (energizers, beweegmoment, klusjes buiten de klas)				

Reflectie van de groepsleiding	
Hoe heb ik leerlingen geholpen om met emoties om te gaan?	
Wat deed ik zelf om rustig te blijven?	

4. Ondersteuning en begrip

In welke mate is er sprake van rekening houden met de **achtergronden en ondersteuningsbehoeften van leerlingen** door de groepsleiding?

Duidelijk zichtbaar: xxx

Deels zichtbaar: xx

In ontwikkeling: x

Observatiepunt	xxx	xx	x	Voorbeeld uit de les
De groepsleiding is zich bewust van onderliggende gevoelens en gedachten die van invloed zijn op het gedrag (ijsberg)				
De groepsleiding herkent en erkent het gedrag en ondersteunt de leerling hierbij (connect before correct)				
Leerlingen krijgen tijd en ruimte om binnen hun raampje te komen (nabijheid bieden)				
De groepsleiding stimuleert vertrouwen en zelfvertrouwen (een kind krijgt iedere keer een nieuwe kans)				

Reflectie van de groepsleiding

Hoe heb ik rekening gehouden met de behoeften van leerlingen?	
Welke ondersteuning werkte goed?	

5. Bewust handelen

In welke mate vertaalt de groepsleiding de theoretische kaders van de TSO naar **bewust pedagogisch handelen** binnen de groep?

Duidelijk zichtbaar: xxx

Deels zichtbaar: xx

In ontwikkeling: x

Observatiepunt	xxx	xx	x	Voorbeeld uit de les
De groepsleiding (is onbewust bekwaam in zijn/haar reactie) denkt zichtbaar na over het effect van zijn/haar reactie				
De groepsleiding past zijn/haar aanpak aan wanneer nodig				
De groepsleiding is zich bewust op eigen handelen				
De groepsleiding verbindt gedrag van leerlingen aan mogelijke ervaringen of emoties				
De groepsleiding is zich bewust van elkaars "raampje" en kunnen elkaar hierin ondersteunen				

Reflectie van de groepsleiding	
Welk theoretisch kader lag ten grondslag aan het bewuste handelen in de groep of bij een leerling?	
Was er een moment dat het handelen (bewust/onbewust) afweek van het theoretische kader/	

6. Wat doet de groepsleiding al goed en wat zijn de ontwikkelpunten?

Wat zijn de sterke punten en de ontwikkelpunten van de groepsleiding, zowel als team als individueel? Hoe kunnen de sterke punten helpen bij het versterken van de ontwikkelpunten, zowel als team als individueel?

Reflectie van de groepsleiding	
Sterke (duidelijke zichtbare) punten van de groepsleiding op het gebied van TSO/PBS	
Sterke (duidelijk zichtbare) punten van de groepsleiding op individueel niveau	
Hoe kunnen jullie gebruik maken van (elkaars) bovengenoemde sterke punten om als groepsleiding elkaar en de leerlingen nog beter te ondersteunen?	
Op welke punten kan de groepsleiding zich nog ontwikkelen?	
Op welke punten kan de groepsleiding zich op individueel niveau nog ontwikkelen?	
Op welke manier kan de groepsleiding elkaar helpen zich op bovenstaande punten verder te ontwikkelen? En welke bijdrage kunnen de sterke (individuele) punten daarbij helpen?	
Voor de volgende les willen wij als groepsleiding extra aandacht geven aan het volgende ontwikkelpunt. Aan het eind van de dag bespreken we met elkaar of het ons gelukt is.	